

Bitna obeležja sarajevske operacije

Krajem februara 1945. godine, neposredno pred početak priprema za izvođenje sarajevske operacije, prema nemačkoj balkanskoj grupaciji na jugoslovenskom ratištu jedinstveni, kontinuirani i samostalni front držale su sledeće naše snage: jedinice Treće armije na r. Dravi, Prva armija na sremskom frontu, Druga armija u Gornjem toku Drine orijentisana za dejstva opštim pravcem Tuzla — Doboj, jedinice Trećeg korpusa u rejonu Zvornika i istočne Bosne, Drugog korpusa u širem rejonu Foča — Trnovo — gornji tok Neretve i Osmog korpusa na liniji Karlobag — Gospić — Lapac. U pozadini neprijatelja dejstvovalo je još šest kompletnih korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, čiji su borbeni efektivni bili od izuzetnog značaja u završnim operacijama za oslobođenje zemlje. Do tog vremena, uz teške borbe i velike gubitke, bilo je već završeno izvlačenje jedinica nemačke Grupe armija »E« preko Crne Gore i Sandžaka ka Sarajevu i preko Višegrada, Sokolca i Vlasenice ka gornjem toku r. Bosne.

U takvoj situaciji u Generalštabu Jugoslovenske armije su razmotrene i prve projekcije izvođenja sarajevske operacije. Utvrđeno je da ona bude sledeća velika operacija naših snaga, kojom bi se oslobodilo Sarajevo i sva značajnija mesta u dolini r. Bosne pre nego što otpočne napad na glavnu grupaciju neprijatelja u međurečju Save i Drave. U skladu sa takvom procenom, određene su i snage za izvođenje operacije — Drugi, Treći i Peti korpus Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije sa ukupno sedam divizija, s tim što je Treći korpus (sastava 27. i 38. divizija) dobio zadatak da dejstvuje sa istočne strane, Drugi korpus (Treća, 29. i 37. divizija) sa južne i jugozapadne strane, a Peti korpus (sastava Četvrta i 10. divi-

zija i grupa brigada oko Zenice) dolinom reke Bosne sa zapadnih prilaza Sarajevu. Pripreme su počele već 1. marta. Trebalo je po teškom, ispresecanom i snegom prekrivenom zemljištu i odvojenim pravcima dovesti sve jedinice na pogodne položaje za napad, savlađujući pri tom veoma snažan otpor nemačkih i kvislinških snaga, što je i ostvareno u narednih 15 dana. Tih dana je (17. marta) naredjenjem Generalštaba Jugoslovenske armije formiran Operativni štab grupe korpusa, sa zadatkom da objedini pripreme i izvođenje sarajevske operacije. Štab nije imao posebne operativne i druge organe, već je koristio postojeće organe Drugog korpusa, ali je i pored toga sve funkcionisalo besprekorno. Operativni štab se prvi put sastao 21. marta u Kalinoviku i od tada je radio kolektivno na izvršavanju svojih zadataka. Odnos u Štabu bio je na visokom nivou, drugarski i pažljiv; poštovana su mišljenja svih članova Štaba, što je olakšalo donošenje odluka i relativno uspešno usaglašavanje stavova. Štab je održavao vezu sa Generalštabom Jugoslovenske armije putem radija i kuririma, a na sličan način i sa potčinjenim jedinicama. Opšte usmeravanje ostvarivano je direktivama, uputstvima i zapovestima, ali neposredna veza jedinicama nije bila najbolja. Održavana je redovna veza i sa mesnim komitetom KPJ u Sarajevu, kao i Pokrajinskim komitetom KPJ za Bosnu i Hercegovinu, s tim što je u Operativni štab u Kalinovic dolazio povremeno i drug Uglješa Danilović, član Pokrajinskog komiteta.

Neprijatelj—snage i sistem odbrane

Odbrani Sarajeva i njegovog šireg rejona neprijatelj je pridavao izuzetno veliki značaj. Sarajevo je bilo ne samo oslonac za gotovo sve veće i manje ispade u istočnu Bosnu, Sandžak i Hercegovinu već i baza za prihvatanje jedinica koje su se pod borbom povlačile kroz Crnu Goru i Sandžak, ali i prostor čijim se držanjem doprinosilo uspešnijoj odbrani na sremskom frontu i Dravi, jer je vezivao znatne naše snage koje bi mogle biti upotrebljene na drugim pravcima. Osim toga, neprijatelj je odavde eksploatisao i mnoge sirovine i druge potencijale, a držanjem Sarajeva je u određenoj meri ohrabrivao i ustašku vlast i druge kolaboracioniste.

Zbog značaja koji mu je pridavao, neprijatelj je organizovao odbranu Sarajeva i šireg rejona grada veoma temeljito i snažno. Formirana je posebna komanda sa generalom Katnerom na čelu, kojoj su potčinjene brojne jedinice 21. brdskog armijskog korpusa, čiji je štab bio u Kasindolu. Za odbranu Sarajeva i njegovog šireg rejona

neprijatelj je raspolagao sa tri divizije (181. i 369. pešadijskom, a od početka marta i 7. SS divizijom »Princ Eugen«), tri samostalne tvrđavske brdske brigade (909, 964. i 963) zatim sa pet samostalnih pukova, nekoliko samostalnih borbenih grupa (»Danijel«, »Berlin«, »Kening«), 222. brigadom, oko 10 samostalnih bataljona i oko 10 artiljerijskih diviziona. Osim nemačkih jedinica, bile su tu i tri ustaško-domobranske divizije, kao i ostaci tri četnička korpusa (romanjiskog, zeničkog i hercegovačkog), koji su već do tada bili gotovo potpuno razbijeni. Ukupno je u odbrani Sarajeva bilo oko 38.000 neprijateljevih vojnika.

Odbranu Sarajeva nemačka komanda je organizovala u tri pojasa — spoljni, unutrašnji i tzv. neposredni. *Spoljni* pojas odbrane bio je na liniji: s. Pribanj — međurečje Poljanske i Mokranjske Miljacke — Zlokoš (k. 1.106) — Nemanjice — Mrazovica (k. 1306) — Crni Vrh (k. 1503) — Rešljevo Brdo — Gornje Močioce — Bukovik — Uževica — Tihovićsko brdo — Debelo brdo — Vogošće — Jošanica — Sarajevsko polje — Ivan-sedlo — Igman — Trebević — Pale. *Unutrašnji* (srednji) pojas odbrane protezao se linijom: Pašino brdo — Grdonj — Koševo — Hum — Dolac — Alipašin most — Mojnilo — Hrasno — Vraca — Zlatište — Palež — Trebević — Brus — Dragolazi — Bijela — Tobija — Stari grad, a *neposredni* pojas odbrane: Strelišta — Meteorološka stanica — Fortica — Koševo — Jezgro — obronci Malog Muha — franjevački manastir u Kovačićima — železnička pruga za Višegrad — Bembaša — kasarna »Jajce«.

Odbrana je bila organizovana i po pravcima i po dubini, utvrđivanje je izvedeno u grupnom sistemu, organizovan je dobar vatereni sistem, zaštita međuprostora i temeljito miniranje. Planom za odbranu Sarajeva neprijatelj je svoje snage rasporedio na sledeći način: na pravcima Sarajevo — Mokro — Podromanija i Sarajevo — Pale — Stambolčić bila je orijentisana ojačana 181. pešadijska divizija; pravac Sarajevo — Jablanica — Trnovo zatvarala je ojačana 964. tvrđavska brigada; na pravcu Pazarić — Ivan-sedlo bili su raspoređeni delovi 369. divizije; u Sarajevu i bližoj okolini bile su razmeštene rezerve neprijatelja (7. SS divizija, pet samostalnih bataljona, tri ustaške pukovnije i dr.); u garnizonima u dolini Bosne, od Rajlovca do Zenice, bili su raspoređeni: 9. ustaško-domobranski zdruk, dve ustaške bojne i jedan samostalni bataljon, a u uporištima na putu Blažuj — Kiseljak — Busovača — Zenica 2. ustaški zdruk, po jedna bojna iz 1. i 18. ustaškog zdruka i SS policijski puk »Nagel« (bez dva bataljona). Težište odbrane bilo je na spoljnjem pojasu i na udaljenijim prilazima gradu. Koliki je značaj pridavan odbrani Sarajeva vidi se i po tome što je krajem februara feldmaršal Ler

predložio Hitleru da se Sarajevo napusti radi skraćivanja fronta u Jugoslaviji, ali je on to odbio. S obzirom na situaciju, borbeni moral Nemaca bio je još uvek na visini; uporno su se borili na svim položajima i u svim uporištima, jer su po svaku cenu želeli da se organizovano izvuku iz naše zemlje i kapituliraju u povoljnijim uslovima. Moral ustaša je bio nešto slabiji, ali kako su svoju sudbinu vezali za sudbinu okupatora — i oni su se uporno borili. Sa domobranima je situacija bila drukčija. Njihov borbeni moral je iz dana u dan bio sve slabiji i nepouzdaniji, tako da Nemci na njih nisu mnogo ni računali. Kod četnika je to bilo još izrazitije; nisu više bili u stanju da samostalno brane gotovo nijedan položaj ili uporište, ali su zato vešto upotrebljavani kao obaveštajci, vodiči i sl.

Naš operativni štab, kao i štabovi korpusa, divizija i brigada raspolagali su relativno pouzdanim informacijama o neprijatelju. Podaci su gotovo svakodnevno pristizali iz različitih izvora, a naročito značajni su bili oni koje je prikupljao i slao mesni komitet KP u Sarajevu. Sekretar komiteta, drug Valter, uspeo je čak preko svoje veze u Komandi odbrane Sarajeva da dobije originalan plan odbrane grada i dostavi ga Štabu Devetog korpusa, što je Gestapo ubrzo otkrio, pa su usledila brojna hapšenja u gradu, a načelnik Štaba odbrane grada je izvršio samoubistvo.

Naše snage i plan operacije

Za izvođenje sarajevske operacije bila su angažovana tri korpusa (Drugi, Treći i Peti), u čijem se sastavu nalazilo sedam divizija. Ukupno je u operaciji učestvovalo 25 brigada, koje su podržavale tri artiljerijske brigade, jedna tenkovska četa i brojne pomoćne jedinice, a ukupni efektivni tih snaga iznosili su oko 50.000 boraca. Bila je to snažna i respektivna grupacija, sposobna za izvršavanje najtežih borbenih zadataka. Na čelu korpusa i divizija nalazili su se iskusni, prekaljeni i poznati komandanti i politički komesari, a visokog nivoa bili su i brigadni, kao i mnogi bataljonski štabovi.

Borački sastav, u celini uzev, imao je dobre kvalitete. U brigadama i divizijama Drugog i Trećeg korpusa, uz stare i već prekaljene borce, nalazilo se i mnogo novog ljudstva sa teritorije Srbije, Kosova i Sandžaka, čiji je stepen obučenosti bio još uvek nedovoljan, ali se u pogledu borbenog morala i spremnosti za borbu oni nisu mnogo razlikovali od svojih drugova koji su duže ratovali. U nacionalnom pogledu, sve brigade i divizije su bile u pravom smislu jedinice bratstva i jedinstva. Njihov moral je zaista bio na visokom nivou, mada

su u većini jedinica mnogi borci bili već iscrpljeni dotadašnjim prethodnim borbama, a tek su ih očekivali novi, još teži okršaji. Međutim, oni su sve to hrabro izdržavali i podnosili, jer je svest o potrebi borbe protiv neprijatelja i o oslobođenju zemlje bila jača od svih prepreka. Uz to, svi štabovi i starešine ispoljavali su izrazitu brigu za svoje borce, što je takođe doprinosilo jačanju i podizanju borbenog morala.

Odnos snaga bio je 1,3 : 1 u našu korist. Iako ova prednost nije bila velika, ona je nadoknađivana našim izrazitim moralnim vrednostima, našom boljom pozicijom, povoljnijom vojnom i političkom situacijom i drugim faktorima. U ovaj odnos snaga nisu uračunati pripadnici udarnih i borbenih grupa u Sarajevu u kojima je bilo oko 1.500 naoružanih i organizovanih boraca, kao ni pripadnici vojnoteritorijalnih organa i partizanskih odreda, koji su obavljali ne samo pozadinske već i mnoge borbene zadatke.

Zemljište je u operacijskoj zoni bilo uglavnom visokoplaninsko. ispresecano rekama i kanjonima, pravci dejstva su bili međusobno odvojeni a komunikacije loše, što je višestruko otežavalo snabdevanje i pokret jedinica. Vremenski uslovi za izvođenje operacije bili su takođe veoma nepovoljni zbog dubokog snega i jake zime. Materijalno-tehničko obezbeđenje jedinica odećom, obućom, hranom i oružjem bilo je, uglavnom, zadovoljavajuće, izuzev što nije bilo dovoljno municije, naročito u jedinicama Trećeg korpusa. Baze za snabdevanje (Dubrovnik, Vlasenica, Bugojno) bile su udaljenije nego u dotadašnjim borbama, pa je i to otežavalo snabdevanje.

Osnovna zamisao za izvođenje sarajevske operacije svodila se na sledeće: najpre ovladati spoljnom odbranom Sarajeva i izbiti što bliže prilazima gradu, a zatim koncentričnim udarom sa juga, istoka i severa napasti i osloboditi grad, uništavajući pri tome glavnu grupaciju neprijatelja koja se zatekne u njemu. Neprijateljeve snage koje budu odstupale dolinom reke Bosne trebalo je goniti i bočno napadati, sprečavajući im izvlačenje ka Bosanskom i Slavonskom Brodu. Na osnovu takve zamisli, napravljen je sledeći plan operacije: (1) jedinicama Trećeg korpusa (27. i 38. divizija) napasti i likvidirati delove 181. nemačke divizije u garnizonima na Romaniji i Ozrenu, potom ih goniti pravcem Podromanija — Sarajevo i Ozren — Sarajevo, nanoseći im što veće gubitke, i konačno, preći u opšti napad na neprijateljeve snage u garnizonu Sarajevo sa istoka i severoistoka; (2) jedinicama Drugog korpusa (37, 3. i 29. divizija) dejstvovati ka Sarajevu sa juga, i to sledećim pravcima: 37. divizija — Stambolčić — Pale — Trebević — Palež, s tim što ulazi u Sarajevo sa juga; Treća divizija — pravcem Jablanica — Vojković — Sarajevsko polje,

a 29. divizija napada neprijatelja na Ivan-sedlu i Vihoru, dejstvujući dalje prema Tarčinu i Pazariću na komunikaciju Blažuj — Kiseljak; (3) jedinice operativne grupe Petog korpusa (sastava 4. i 10. divizija), iz šireg rejonu južno od Busovače prelaze put Kiseljak — Busovača, zatim forsiraju r. Bosnu na sektoru Doboj — Kakanj, razbijaju neprijatelja na pravcu svog dejstva i dolaze na prostor Koševo — Vogošće spremne za napad na neprijatelja u Sarajevo sa severne i severozapadne strane; (4) grupa brigada zeničkog sektora (11. brigada 4. divizije, 13. brigada 39. divizije, 18. brigada 53. divizije, artiljerijska brigada i tenkovska četa Petog korpusa) poseda prostor Busovača — Zenica — Stranjani sa zadatkom da sprečava povlačenje neprijatelja iz Sarajeva dolinom r. Bosne.

Za izvođenje sarajevske operacije Generalštab Jugoslovenske armije odobrio je 100 avio-poletanja, koje je trebalo da realizuju Prva i Druga eskadrila sa aerodroma u Zemuniku i po jedan puk lovačke i jurišne avijacije sa aerodroma Klenak (kod Šapca). Operaciju su potpomagala i četiri aviona eskadrile Petog korpusa. Vazduhoplovne jedinice su imale vidnog uspeha u izviđanju i nanošenju gubitaka neprijatelju u rejonu Sarajeva i u dolini r. Bosne.

Osnovna obeležja toka dejstava

Sarajevska operacija je otpočela 28. marta u četiri časa, sa široke koncentrične osnovice. Dejstva su se odvijala po unapred utvrđenim pravcima, pri čemu se, zbog međusobne udaljenosti jedinica i izrazito nepovoljne konfiguracije zemljišta, nije računalo sa većim i opsežnijim manevrima po unutrašnjim pravcima. Svaki korpus je samostalno »pokrivao« dodeljenu zonu, tako da se sadejstvo ostvarivalo uglavnom između divizija, brigada i bataljona.

Jedinice Trećeg korpusa prešle su u snažan napad na nemačku 181. pešadijsku diviziju u rejonu Podromanija — Crvene Stijene — Romanija — Pusto polje sa osnovnim zadatkom da razdvoje njene snage u rejonima Podromanije i Crvenih Stijena, izoluju ih od Sarajeva i tu unište. U skladu s tim, brigade 27. divizije izvršile su bočni napad preko Čavčeva polja, a jedinice 38. divizije iz rejonu Kadino selo — Kalauzovići u pravcu Pustog polja. Ubrzo su se razvile vrlo oštre i žestoke borbe, a posle zauzimanja Čavčevog polja opkoljen je 363. puk 181. divizije. Intervencijama iz Sarajeva neprijatelj nije uspeo da izvrši njegovu deblokadu, a kako su gubici postajali sve veći uputio je iz Olova dolinom r. Bioštica 14. puk 7. SS divizije »Princ Eugen«, koji se iznenada pojavio u pozadini snaga

Trećeg korpusa. Da bi osujetio ovaj napad, Štab korpusa je ostavio samo deo snaga prema opkoljenom 363. puku, a glavninom je napao 14. puk i posle nekoliko časova žestoke borbe uspeo da ga zaustavi, a potom i razbije; ostaci puka su se izvukli preko Crvenih Stijena ka Sarajevu ostavljajući za sobom celu komoru. To je, međutim, iskoristio opkoljeni 363. puk, pa se i on povukao ka Sarajevu, nakon čega je glavna grupacija Trećeg korpusa nastavila ganjenje neprijatelja. Do 5. aprila 27. divizija izbila je na liniju Mokro — Pusto polje — Pale — Sumbulovac, a 38. divizija je dostigla liniju Sokolino — M. Glog — Brezovica, nakon čega su nastavile gonjenje neprijatelja ka Sarajevu.

Jedinice Drugog korpusa napadale su na tri pravca: 37. divizija je orijentisala svoje glavne snage u pravcu Pala i prema Trebeviću, napala je ojačane delove nemačke 181. pešadijske divizije, i posle jakih borbi zauzela je Stambolčić, Vitez i Podvitez, 3. aprila podišla Palama, a u daljem nastupanju, goneći neprijatelja, 5. aprila zauzela je Hudež, izbila na liniju Brus — Trebević i nastavila dalje napredovanje ka Sarajevu. Treća divizija je sa linije Gradske šume — Presjenica — Ulobić, posle prethodnog odbijanja iznenadnog napada jedinice 7. SS divizije »Princ Eugen«, u čemu su joj pomogle i jedinice 29. divizije, napala ojačanu 964. tvrđavsku brigadu u dolini reke Jablanice i posle vrlo jakih borbi zauzela Očadjelo i Jablanicu, izbila 4. aprila na liniju s. Tvrdinići — Jablanica — Bjelovac, 5. aprila zauzela s. Vojkoviće i nastavila dalje nastupanje ka sarajevskom polju. Dvadeset deveta divizija je posle snažne artiljerijske pripreme napala ojačane delove 369. divizije na Ivan-sedlu i Vihoru, ali sve do 3. aprila nije uspela da ovlada grebenom Ivan-sedla jer ga je neprijatelj uporno branio. Da bi izbegao dalje nepotrebne žrtve, a istovremeno izmanevrisao odbranu Nemaca, Štab divizije je 1. aprila prebacio tri brigade u rejon Zabrdje — Kreševo za dejstvo na komunikaciju Blažuj — Kiseljak i u bok neprijatelja u pravcu Tarčina i Pazarića, a na Ivan-sedlu ostavio je samo dve brigade (13. i 12), koje su 4. aprila prešle u napad i noću 4/5 aprila zauzele Raštelicu, Tarčin i Pazarić, nakon čega su nastavile nastupanje ka Blažuju i komunikaciji Blažuj — Kiseljak koju je neprijatelj uporno branio.

Operativna grupa Petog korpusa prešla je komunikaciju Kiseljak — Busovača već prvog dana dejstava (noću 28/29. marta), a u naredna dva dana je uspela, nakon žestokih borbi i uz pomoć nekih svojih jedinica koje su se već nalazile na desnoj obali reke, da forsira reku Bosnu, i to Četvrta divizija kod s. Kaknja, a 10. divizija kod s. Doboja. Do mraka 30. marta jedinice 10. divizije su uspele da zauzmu železnički most kod s. Doboja i 31. marta ovladaju mostobranom na

liniji: Gora — Obre — Zgošće — Kakanj, nakon što su porušile most posle prebacivanja svojih snaga. Neprijatelj je odmah reagovao i u tom pravcu uputio 13. puk 7. SS divizije »Princ Eugen«. Došlo je do vrlo jakih borbi, ali je posle nekoliko veštih manevara krajiških brigada, divizija izbila na liniju Kolakovići — Rtanj i Borovnica — Lipnica, nateravši neprijatelja da u neredu odstupi ka Varešu. Na žalost, time je izgubljeno dragoceno vreme, koje Operativna grupa više nije mogla da nadoknadi za brže učešće u napadu na Sarajevo. Nastavljajući dalje gonjenje neprijatelja, jedinice Četvrte i 10. divizije su 4. aprila zauzele Vareš i Brezu, a 6. aprila izbile na liniju Jašanica — Koševq, — Vogošće.

Za sve to vreme grupa brigada na zeničkom sektoru vršila je snažan pritisak i napadala neprijatelja u dolini r. Bosne na prostoru Busovača, Zenica, Stranjani, ali je odnos snaga bio takav da se od nje nije moglo ni zahtevati da zadrži neprijatelja i spreči njegovo izvlačenje.

Već 5. aprila primljene su prve informacije iz jedinica i mesnog komiteta KP u Sarajevu o sve intenzivnijim pokretima neprijateljevih trupa u gradu i postepenom i organizovanom izvlačenju njegovih snaga. Ti podaci su na žalost kasno dobijeni, tako da se više ništa nije moglo učiniti u pogledu bitne korekcije planova s obzirom na uslove u kojima su se naše jedinice nalazile. U takvoj situaciji je Operativni štab grupe korpusa izdao i naređenje za napad na Sarajevo: Štabu Trećeg korpusa je naređeno da jedinicama 38. divizije izvrši napad na severoistočne strane i da u grad uđu preko Bjelave, a sa 27. divizijom sa istoka preko Višegradske kapije; Štabu Drugog korpusa — da 37. divizija, posle zauzimanja Trebevića i Paleža, izvrši napad na grad preko reke Miljacke sa južne strane, a da Treća divizija, posle zauzimanja Vojkovića, glavninom snaga napadne sa jugozapadne strane, a jednom brigadom zauzme Vrelo Bosne i dalje dejstvuje ka Blažuju radi sadejstva sa jedinicama 29. divizije; Štabu Operativne grupe Petog korpusa (Operativna grupa nije mogla direktno učestvovati u napadu jer je zakasnila) — da Četvrta divizija uđe u grad 6. aprila posle podne, a da jedinice 10. divizije nastave da gone neprijatelja koji odstupa dolinom reke Bosne.

Jedinice kojima je naređeno da oslobode Sarajevo ušle su, svaka svojim pravcem, pod borbom u grad noću 5/6 aprila, nastavile sa uništavanjem neprijateljevih uporišta (Vijećnica, Duvanska stanica, Marin Dvor, Čengić-vila, Alipašin most, Električna centrala itd.) i opkoljenih delova 363. puka, i oslobodile Sarajevo 6. aprila ujutro.

Doček naših jedinica u gradu bio je iznad svih očekivanja. Gotovo svo stanovništvo je bilo na nogama, i ubrzo je nastalo opšte

spontano veselje i na desetine organizovanih mitinga. Grupe ilegallaca, udarne i diverzantske grupe preuzimale su samoinicijativno obezbeđenje raznih objekata i uspostavljanje javnog reda sve do pristizanja jedinica KNOJ-a.

Odmah posle oslobođenja grada, na osnovu već prethodno utvrđenog plana operacije, organizovano je gonjenje neprijatelja i sprečavanje njegovog nesmetanog izvlačenja dolinom reke Bosne. Radi toga je naređeno: 10. diviziji — da goni neprijatelja dolinom r. Bosne; 29. diviziji — da u sadejstvu sa jednom brigadom Treće divizije oslobodi Blažuj i dejstvuje bočno na komunikaciji Blažuj — Kiseljak, sprečavajući neprijatelju odstupanje tim pravcem; grupi brigada na zeničkom sektoru — da dejstvuje sa prostora Busovača — Zenica — Strnjani i sprečava nesmetano neprijateljevo izvlačenje dolinom r. Bosne nanoseći mu što veće gubitke. Dejstvujući u skladu sa takvim naređenjem, 10. divizija je 7. aprila oslobodila Visoko, a 8. aprila Kakanj; 29. divizija je posle teških borbi 7/8. aprila oslobodila Han-Ploču, a u isto vreme i Kiseljak; 11. brigada Četvrte divizije je oslobodila Busovaču, a ostale jedinice grupe brigada na zeničkom sektoru, posle upornih borbi i u sadejstvu sa jedinicama 10. divizije, oslobodile su noću 11/12. aprila Zenicu, čime je i završen period gonjenja neprijatelja.

Obostrani gubici i značaj sarajevske operacije

U sarajevskoj operaciji neprijatelju su naneti teški gubici: ubijeno je 7.500 i zarobljeno oko 6.000 neprijateljevih vojnika, a naše jedinice su zaplenile 60 topova, 280 mitraljeza i puškomitraljeza, 7.000 pušaka, 20 vagona municije, 100 motornih vozila, 15 lokomotiva i 200 vagona, uništeno je 30 topova, 10 tenkova, 45 kamiona i 10 oklopnih vagona.

Međutim, i naši gubici u operaciji bili su veliki — oko 700 poginulih i oko 2.000 ranjenih. Među ranjenima bio je i komandant Trećeg korpusa. Poginulo je i 20 pripadnika udarnih grupa, a jedan od najtežih gubitaka bila je junačka smrt sekretara mesnog komiteta KP za Sarajevo Vladimira Perića Valtera.

Značaj sarajevske operacije, posmatran u kontekstu naše opšte ofanzive za konačno oslobođenje zemlje, bio je izuzetno veliki. Oslobođen je glavni grad i politički centar Bosne i Hercegovine, čime je Sarajevo definitivno povezano sa ostalom oslobođenom teritorijom. Skraćen je front naših snaga za skoro 70—100 km, njegovo težište je osetno pomereno ka zapadu, čime su oslobođene znatne naše

snage za dalja dejstva, posebno za nastavak operacija Druge armije na pravcu Tuzla — Doboj — dolina Une i brži rasplet situacije na sremskom frontu i r. Dravi.

S obzirom na ostvareni cilj i snage koje su u njoj učestvovala, sarajevska operacija je jedna od najznačajnijih operacija koje su naše snage izvele u toku narodnooslobodilačkog rata. Ona zaslužuje takav kvalifikativ po svim merilima i kriterijumima: izvedena je na širokom frontu, angažovane su velike snage sa obe strane (ukupno oko 90.000 vojnika), borbena dejstva su izvođena po načelima savremene ratne veštine. Takođe, ona je imala precizno razrađen plan i jasno definisane ciljeve, utvrđeno vreme trajanja, dubinu izvođenja i sve druge elemente savremenih operacija. Njenim uspešnim izvođenjem ozbiljno je rastrojen nemački 21. armijski korpus kome su naneti veliki gubici. Tri tvrđavske brigade, sva četiri samostalna puka i borbene grupe »Danijel«, »Berlin« i »Kenig« prepolovljene su i morale su biti rasformirane, a raspala su se takođe i tri ustaška zdruga i mnoge domobranske i četničke jedinice.

Pri oceni uspeha sarajevske operacije treba imati u vidu, pre svega, izrazito teške i nepovoljne uslove u kojima je ona izvođena: visoko planinsko zemljište, međusobno odvojene pravce napada, nedostatak municije i dr. To ne znači da u njenom izvođenju nije bilo dilema, propusta i nedostataka. Ukazaćemo samo na najvažnije od njih radi pouke.

1. Plan operacije je na vreme izrađen i u toku dejstava nije menjan, izuzev manjih korekcija. Zbog situacije u kojoj su se jedinice nalazile bilo je nerealno i rizično svako veće odstupanje od već postavljenih zadataka i ideje manevra, što uostalom niko nije zahtevao i predlagao.

2. Privlačenje jedinica Operativne grupe Petog korpusa severozapadno i severno od Sarajeva nije se pokazalo kao najpogodnije rešenje. Ova veoma snažna i respektivna grupacija mogla je, verovatno, da bude i efikasnije iskorišćena u dolini r. Bosne za postizanje uspeha, ali je pri donošenju odluke o tome preovladao zahtev Krajišnika i mišljenje političkog rukovodstva Bosne i Hercegovine da i ove jedinice treba obavezno da uđu u Sarajevo sa drugim jedinicama i učestvuju u njegovom oslobođenju. Politički razlozi su prevladali nad operativnim, ali je to u tadašnjem trenutku bilo sasvim opravdano i racionalno.

3. Posle oslobođenja Sarajeva gonjenje je moglo biti brže i efikasnije organizovano. Na žalost, to nije učinjeno zbog velikog oduševljenja pobedom i samozadovoljstva koje je zahvatilo sve naše šta-

bove i starešine. Za gonjenje je trebalo odrediti veći broj jedinica, jer grupa brigada na zeničkom sektoru očito nije imala dovoljno snaga za zadavanje jačeg udara neprijatelju koji se povlačio dolinom reke Bosne.

4. Sadejstvo sa avijacijom koja je delovala u rejonu Sarajeva i u dolini reke Bosne, zbog vremena i iz drugih razloga, nije bilo na potrebnoj visini.

5. Iako je obaveštajna služba u osnovi bila dobro organizovana, Operativni štab ipak nije na vreme obavešten o izvlačenju neprijatelja iz Sarajeva, što je moglo prouzrokovati veće komplikacije. Treba imati u vidu da se neprijatelj izvlačio organizovano, planski i prikriveno, a uz to i pod zaštitom rezervi koje su bile na pogodnom mestu i u povoljnom položaju.